

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ У ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Анотація. Висвітлено методичні підходи до управління кредитним ризиком банку, досліджено сучасний стан та ефективність систем ризик-менеджменту вітчизняних банківських установ.

Ключові слова: кредитний процес, критерії ефективності кредитного ризик-менеджменту, методи та інструменти управління кредитним ризиком банку

Sydorenko V.

CREDIT RISK MANAGEMENT IN DOMESTIC BANKS

Summary. The article highlights methodological approaches to credit risk management of the bank, the current state and effectiveness of risk-management systems of domestic banks.

Keywords: credit process, performance criteria of credit risk - management, methods and instruments of credit risk management of the bank

1. Вступ

Існуючі проблеми в організації кредитної діяльності в нашій країні значною мірою зумовлені відсутністю її належної регламентації, системності і комплексності здійснення, а також недостатнім рівнем аналізу стану кредитного процесу і управління основним банківським – кредитним ризиком. Організація кредитного процесу загалом і управління кредитним ризиком у вітчизняних банківських установах зокрема значною мірою зумовлюється і станом кредитного ринку в Україні. Визначення сутнісних характеристик кредиту та кредитних відносин, кредитної політики і досі залишається логічно незавершеним, що певною мірою негативно позначається на оптимізації кредитного процесу, а часом спричиняє й кризові явища. Серед проблем, що супроводжують кредитний процес у вітчизняних банках, можна виокремити: невивченість принципів і методів вибору цілей і концепцій, що відповідають сформованій системі кредитного процесу і дозволяють приймати економічно обґрунтовані рішення з запобігання виникненню проблемних кредитів в банках [1]; відсутність класифікації позичальників і кредитів юридичних осіб за ознаками фінансової стійкості та комплексної методики оцінки кредитної заявки, процесу схвалення кредитів і моніторингу з урахуванням кредитних ризиків; нерозробленість системи аналітичних й економічних показників, що уможливають оцінку напрямів реформування проблемних кредитів та ефективності запропонованих заходів [2].

У статті поставлено за мету дослідити організацію систем кредитного ризик-менеджменту у вітчизняних банках, використовуваних ними методів і інструментів управління кредитним ризиком [3]. На основі чинної банківської практики з'ясовано організаційну структуру управління кредитними ризиками в окремих комерційних банках та подано їх порівняльну характеристику, а також напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку. У рамках відповідних моделей управління кредитним ризиком висвітлено методи та інструменти,

що використовують окремі банки для управління ризиками. Основний висновок полягає в тому, що організація кредитного процесу у вітчизняних комерційних банках загалом і стан управління кредитним ризиком у них безпосередньо впливає на результуючі показники кредитної діяльності кожного з них і системи комерційних банків загалом й зумовлює проблеми, притаманні здійснюванню на вітчизняному ринку окремим різновидам кредитування.

2. Огляд літературних джерел

Дослідженнями проблематики кредиту, формування й реалізації кредитних відносин займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених. Серед них, зокрема, можна виділити М. Бунге, О. Василюка, В. Геращенко, Б. Івасіва, О. Канасєва, Т. Карагенцеву, Дж. Кейнса, Т. Ковальчука, О. Лаврушина, В. Лагутіна, В. Лексіса, Дж. Ло, К. Маркса, М. Мордвінова, М. Крупку, А. Мороза, Д. Рікардо, М. Савлука, А. Сміта, Й. Трахтенберга, М. Фрідмена, А. Чухна, Й. Шумпетера та ін.

На вивченні кредитної політики зосереджували свою увагу Б. Адамик, І. Гуцал, Р. Кашпір, О. Ковальов, Т. Ковальчук, О. Малахова, Т. Павленко, Г. Панова, Ю. Потійко, Д. Ситников, Т. Стубайло, А. Тептя, М. Фастовець та ін. У працях зазначених дослідників відсутнє усталене трактування сутності кредитної політики, її функцій, різновидів і принципів організації, а також обґрунтування необхідності розробки кредитного ризик-менеджменту як складової кредитної політики.

З'ясування окремих проблем організації кредитного процесу і ризик-менеджменту в комерційних банках займалися М. Божко, О. Вовчак, А. Данилов-Данільян, Л. Євтух, Г. Карпенко, М. Крупка, С. Купор, В. Прокопенко, В. Рослов, О. Скаско, Т. Стубайло, О. Устаєв, Р. Шаріпов та ін. У роботах цих авторів розглянуто комплексний підхід до визначення “больових точок” організації кредитного процесу в комерційних банках, необхідність його реальної оптимізації з урахуванням управління кредитним ризиком.

Проблематика управління кредитними ризиками і безпеки кредитного процесу перебувала в полі зору І. Аванесова, С. Архіреєва, О. Барановського, К. Блумфільда, А. Бриштелева, П. Каллаур, О. Ковальова, П. Ковальова, О. Попадинця, О. Смирнова, Д. Фоміна та ін. Водночас в їх публікаціях пов'язані з цим питання розглядаються фрагментарно, без комплексного підходу до розв'язання існуючих проблем і недоліків та до управління кредитними ризиками в рамках кредитного процесу, що унеможливило його реальну оптимізацію.

3. Організаційна структура управління кредитними ризиками банків

Системи ризик-менеджменту вітчизняних комерційних банків зазвичай включають: організаційну структуру управління ризиками; базу внутрішніх нормативних актів для забезпечення суворої регламентації процесів управління ризиками; інформаційну систему, що забезпечує діяльність банку у сфері контролю та моніторингу ризиків; систему регулярної звітності щодо рівня ризиків.

Насамперед управління кредитним ризиком у вітчизняних комерційних банках базується на внутрішніх нормативних документах (концепціях, політиках, положеннях, регламентах, інструкціях, процедурах, стандартах, методиках тощо).

Якість ризик-менеджменту зумовлюється рівневістю його системи в банку (табл.1), централізацією прийняття рішень чи делегуванням відповідних повноважень, створенням банками спеціальних структурних підрозділів, забезпеченням їх незалежності, наділенням/не наділенням їх правом "вето"; наявністю/відсутністю систем антикризового управління. При цьому, в більшості комерційних банків підрозділи ризик-менеджменту є незалежними від керівників бізнесових напрямів, а їх керівники підпорядковуються безпосередньо голові правління банку.

У вітчизняних комерційних банках впроваджені різні моделі управління кредитним ризиком. Так, наприклад, для "ОТР Банку" характерна централізована модель прийняття рішень про надання

Таблиця 1

Спеціалізовані підрозділи в системі ризик-менеджменту вітчизняних комерційних банків

Назва банку	Спеціалізовані підрозділи
"Універсал банк"	КУАП, кредитні комітети та департамент з ризиків
Банк "Хрещатик"	кредитні комітети
"УкрСиббанк"	Комітет кредитів під контролем і сумнівних кредитів, Департамент ризик-менеджменту
"Укрсоцбанк"	Спостережна рада, правління, Департамент стратегічних ризиків, Департамент ризиків корпоративного бізнесу, Департамент кредитних операцій, Департамент контролю ризиків, Управління контролю відповідності вимогам Базель II
"Приватбанк"	Кредитний комітет, Комітет з безпеки, Казначейство банку, Напрямок "Фінанси і ризики" (Департамент фінансових ризиків), Напрямок Ризик-менеджменту, Напрямок "Внутрішній контроль" та fraud-менеджмент
"Сбербанк Росії"	Спостережна рада, правління, КУАП, Кредитний комітет, Управління ризиків, відділ внутрішнього аудиту, Департамент корпоративного кредитування, Управління роздрібного бізнесу, Казначейство, Юридична служба, Служба економічної безпеки, Служба інформаційних технологій
"Родовід Банк"	Спостережна рада, Комітет спостережної ради з аудиту та ризиків, правління, КУАП, Кредитно-інвестиційний комітет, Департамент кредитних ризиків та ризиків забезпечення, Департамент аналізу кредитного портфелю та моніторингу кредитних операцій, Управління аналізу операційних ризиків, Управління фінансового моніторингу, Управління активами та пасивами, Фінансово-економічний департамент
Банк "Львів"	Спостережна рада, правління банку, КУАП, Тарифний комітет, Відділ з управління кредитними ризиками
"Кредитпромбанк"	Спостережна рада, КУАП; Кредитно-інвестиційний комітет, колегіальні кредитні органи філій та відділень у рамках затверджених лімітів повноважень, Департаментом з управління фінансовими ризиками, підрозділи з ризик-менеджменту філій, Департамент по роботі з проблемними активами
"Діамант банк"	Спостережна рада, правління, КУАП, кредитні комітети головного офісу і регіональних дирекцій, служба ризик-менеджменту
"Дельта Банк"	Управління ризиками, Управління кредитної експертизи, Управління нескорингового кредитування, Управління запобігання шахрайству та моніторингу проблемної заборгованості, Управління по роботі з проблемною заборгованістю, Кредитний комітет; КУАП; Тарифний комітет
"ПУМБ"	Спостережна рада, правління, КУАП, Кредитна рада, Департамент управління кредитними ризиками

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами комерційних банків

кредитів (всі рішення аналізуються ризик-менеджерами і приймаються кредитними комітетами головного офісу) [4]

Укрсоцбанк [5] прийняв комбіновану модель управління кредитним ризиком, яка здійснюється колегіально спостережною радою та правлінням банку, що взаємодіють між собою з питань ризик-менеджменту, виходячи з загальноприйнятих принципів корпоративного управління та ієрархії процесів управління ризиками, КУАП, кредитними комітетами банку) і блоком “Ризики” в межах визначених принципів, лімітів та обмежень, визначених статутом та внутрішніми нормативними документами банку з питань кредитування. Діюча в банку система управління кредитним ризиком забезпечує чіткий порядок розподілу функцій, делегування повноважень на здійснення кредитних операцій колегіальним органам банку. Банком на постійній основі проводиться робота щодо формалізації, вдосконалення підходів та методів, впровадження передових інструментів управління кредитним ризиком.

Важливе місце в організаційній структурі “Укрсоцбанку” належить Блоку управління ризиками, що об’єднує структурні підрозділи банку, в яких зосереджені функції управління ризиками, і який є повністю незалежним (структурно та фінансово) від підрозділів банку, що безпосередньо приймають ризики (фронт-офісів) та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів). Блок управління ризиками включає: Департамент стратегічних ризиків, Департамент ризиків корпоративного бізнесу, Департамент кредитних операцій, Департамент контролю ризиків, що включає Управління інтеграції ризиків та звітності та Управління аналізу та адміністрування кредитного портфелю; Управління контролю відповідності вимогам Базель II. Керівником Блоку управління ризиками “Укрсоцбанку” є Директор з ризиків. Основними функціями зазначеного блоку є:

- забезпечення проведення кількісної та якісної оцінки або формалізованого аналізу на основі визначених показників тих ризиків, на які наражається банк або які можуть надалі з’явитися в його діяльності;

- розроблення та подання на затвердження правління банку методик оцінки ризиків; інфраструктури для отримання даних від інших систем, створення системи для автоматизованого ведення та оброблення бази даних щодо ризиків, а також для забезпечення безперервного моніторингу й оцінки різних ризиків;

- розроблення та актуалізація засобів аналізу ризиків і методик для нових та діючих моделей, у тому числі їх бек-тестування;

- накопичення спостережень (історичних даних) для порівняльного аналізу; здійснення моніторингу даних щодо позицій та цін, ризикових позицій; ідентифікація і моніторинг порушення лімітів;

- аналіз можливих сценаріїв; оцінка заставного майна; моніторинг кредитного портфелю та формування резервів; робота з проблемною заборгованістю;

- підготовка загального опису ризикових позицій і звітування щодо них КУАП або правлінням банку; надання їм на розгляд рекомендацій щодо подальшої тактики роботи з ризиками, у т.ч. за допомогою встановлення лімітів та інших обмежень, до заборони проведення операції;

- надання рекомендацій спостережній раді і правлінням щодо потрібних вимог до капіталу з метою покриття неочікуваних збитків і збитків, пов’язаних з ризиками, виявленими (ідентифікованими) і вимірними кількісно з використанням методики найгіршого сценарію;

- надання допомоги спостережній раді і правлінням у розробленні і впровадженні політик, положень і процедур з управління ризиками.

Для адекватної реакції на зростання впливу кредитного ризику “Укрсоцбанк”: розробив і впровадив у практику кілька варіантів реструктуризації зобов’язань за кредитними договорами тих позичальників, у яких виникли тимчасові проблеми з погашенням кредитної заборгованості; підвищив вимоги до забезпечення кредитів; припинив кредитування в іноземній валюті; запровадив централізоване прийняття рішень щодо видачі нових кредитів у національній валюті на рівні головного офісу банку; обмежив кредитні операції виключно видачею короткострокових кредитів на операційні потреби та, відповідно, відмовився від кредитування нових проектів і видачі інвестиційних кредитів; закрити ліміти на значну кількість банків (як іноземних, так і вітчизняних); активізував роботу з колекторськими компаніями; сфокусував увагу при кредитуванні на вже існуючих клієнтах із застосуванням “підходу добрих партнерських стосунків”; рефінансував кредити великих клієнтів із застосуванням спеціальної процедури “Liquidity Check”.

4. Рівні управління кредитним ризиком

Аналіз кредитного ризику здійснюється банком на двох рівнях відповідно до ієрархічного рівня об’єктів, що його породжують: на рівні кожної окремої позики і кредитного портфеля банку загалом. На першому рівні банк здійснює управління кредитним ризиком шляхом:

- а) аналізу кредитоспроможності кожного позичальника (фізичні особи, суб’єкти підприємницької діяльності – фізичні особи, юридичні особи – клієнти роздрібного (малого та середнього) бізнесу, юридичні особи – клієнти корпоративного бізнесу, банки) засобами програмного забезпечення відповідно до вимог методик оцінки кредитоспроможності позичальників;

- б) документування кредитних операцій за допомогою розробки та затвердження типових форм договорів на їх проведення та забезпечення виконання зобов’язань за ними, які мірою необхідності переглядаються;

- в) постійного поточного моніторингу наданих кредитів за трьома основними напрямками: контроль дотримання позичальником умов договорів кредиту, застави тощо; аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника (поручителя, гаранта) та визначення якості (групи ризику) кредиту, класу позичальника, внутрішнього кредитного рейтингу;

контроль за змінами ринкової вартості заставленого майна. Всі дані про результати проведення моніторингу в обов'язковому порядку вносяться до контрольного листа супроводу кредиту.

На другому рівні банк здійснює управління кредитним ризиком декількома методами: портфельної диверсифікації (між різними категоріями позичальників, галузями, регіонами); лімітування (розроблена загальна концепція лімітної політики банку; встановлені: загальний ліміт на одного позичальника; індивідуальний ліміт на одного позичальника (групу пов'язаних/споріднених з позичальником осіб); ліміт на кредитний продукт на одного позичальника – ліміт на проведення окремого виду кредитних операцій; ліміт на портфель активних кредитних операцій; група портфельних лімітів на партнерів банку); створення системи контролю за дотриманням філіями процедури супроводження кредитів; формування резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями.

Таким чином, існуюча в банку система управління кредитним ризиком дозволяє отримувати його адекватну оцінку, проводити всебічний аналіз, здійснювати постійний моніторинг та контроль.

У “Сбербанку Росії” впроваджено трирівневу систему управління ризиками [6]: *корпоративний (загальнобанківський)* рівень, на якому здійснюється управління ризиками, що генеруються зовнішнім середовищем, активами, пасивами й бізнес-процесами банку в цілому (спостережна рада, члени правління і профільних комітетів, керівники управління ризиків, внутрішнього аудиту й інших підрозділів міدل-офісу (юридичний підрозділ, управління безпеки); *лінійний рівень* (фронт-офіс), об'єктами якого є бізнес-напрямки головного офісу банку, а також його установ (керівники бізнес-напрямків); *операційний рівень* (бек-офіс), де здійснюється контроль ризиків, що виникають у процесі надання конкретних банківських операцій та послуг.

Трирівнева система управління ризиками впроваджена також у “Промінвестбанку” і “БМ Банку”. За такої системи на першому рівні бізнес-підрозділи здійснюють попередній і оперативний контроль встановлених обмежень у процесі здійснення операцій, на другому – бек-офіс здійснює поточний контроль дотримання бізнес-підрозділами встановлених обмежень. На третьому рівні попередній і наступний незалежний контроль ризиків здійснюють спеціалізовані підрозділи, на які покладений контроль відповідних ризиків.

В “УкрСиббанку” для підвищення ефективності його роботи й мінімізації обсягу простроченої заборгованості створено Комітет кредитів під контролем і сумнівних кредитів, основною метою якого є моніторинг клієнтів, заборгованість яких включена в однойменний перелік, затвердження рекомендацій щодо операцій з активами, простроченими понад 90 днів, відносно схем і можливих відстрочок погашення таких кредитів та обсягу необхідних резервів, часткового чи повного списання, переглянутих кредитних лімітів контрагентів і формування звітності для Центрального департаменту управління ризиками групи BNP Paribas [7].

“УкрСиббанк” здійснює структурування кредитів корпоративним клієнтів за допомогою встановлення графіку їх погашення, адаптованого до сезонності бізнесу клієнтів, отримання (за необхідності) гарантій від афілійованих осіб позичальника, укладання договору застави для забезпечення відповідних кредитів, вимоги внесення позичальником його власних коштів на всіх етапах фінансування проекту чи переведення до банку грошових потоків чи оборотів від фінансованого проекту або контрагентів позичальника.

Особливість побудови системи ризик-менеджменту, скажімо, в “Універсал банку” полягає в його приналежності до Європейської фінансової групи (European Financial Group), яка у всіх своїх структурних підрозділах реалізовує стратегію управління ризиками у відповідності до вимог та рекомендації Базельського комітету [8].

5. Методи та інструменти управління кредитним ризиком банку

Загалом українські комерційні банки в управлінні кредитним ризиком застосовують такі методи (табл. 2).

Таблиця 2

Методи управління ризиками в комерційних банках України*

Назва банку	Методи управління ризиками
1	2
“Універсал банк”	Уникнення ризику, лімітування, запобігання втратам, перенесення ризику (страхування, хеджування, диференціація), регламентування, аутсорсинг, прийняття ризику “на себе” (покриття збитків за рахунок власних ресурсів)
Банк “Хрещатик”	Постійний моніторинг, використання централізованої системи моніторингу кредитного портфеля, співпраця з бюро кредитних історій, страхування застави і життя позичальників і поручителів
“УкрСиббанк”	Централізація управління ризиками (аналіз ризиків та розрахунки виконуються централізовано, а для бізнес-підрозділів банку встановлюються відповідні ліміти); повсякденний моніторинг кредитних ризиків конкретним напрямом діяльності банку
“Укрсоцбанк”	Здійснення управління ризиками на всіх організаційних рівнях – від вищого керівництва до рівня безпосереднього прийняття ризиків; чіткі розподіл функцій, завдань, обов'язків та повноважень з ризикменеджменту і схема відповідальності згідно з таким розподілом

Продовження табл. 2

1	2
“Приватбанк”	Розрахунки рівня кредитних ризиків у розрізі співробітників, бізнесів, продуктів, кредитних програм, точок продажів, регіонів; розрахунки рівня проблемності кредитних карт; централізоване блокування операцій співробітників і точок продажів у разі перевищення заданого прийнятного рівня ризику; централізована передача актів у виробництво внутрішньої служби безпеки залежно від терміну дефолту по операції і продукту; оцінка рівня не обслуговуваних кредитів в цілому по банку і на рівні кредитних програм на основі правил 1+, 30+, 60+, 90+, 180+; оцінка рівня кредитних втрат класичних кредитів на основі статистики дефолтів в розрізі програм на терміні оборотності кредитного портфеля, розрахунок рівня PD (вірогідність дефолта), LGD (Loss Given Default), LIP (Loss Identification Period); оцінка рівня кредитних втрат портфелю кредитних карт на основі матриць міграції на терміні оборотності карткового портфеля в розрізі продуктів; формування правил і алгоритмів для розпізнавання та превентивного виявлення шахрайських операцій на основі аналізу тимчасових рядів баз даних; аналіз можливого шахрайства на основі FPD (першого неплатежу по кредиту); аналіз сегментів клієнтської бази, в яких поля даних заповнені неправильно або не заповнені, є вірогідність умисного невірного заповнення, а також виявлення додаткових взаємозв'язків, що описують підозрілі операції
“Сбербанк Росії”	Оцінка кредитного рейтингу контрагентів банку за внутрішньою рейтинговою системою; оцінка структури кредитної операції, включаючи забезпечення; розрахунок та встановлення лімітів кредитування позичальників та їх пов'язаних груп; регулярний моніторинг фінансового стану позичальників і наявності та стану забезпечення, їх переоцінка; проведення акредитації страховиків-контрагентів, що здійснюють страхування заставленого майна, здоров'я та життя позичальників; розрахунок та встановлення лімітів відповідальності страховиків-контрагентів; проведення акредитації незалежних оцінювачів заставленого майна позичальників; оцінка портфельних ризиків.

Продовження табл. 2

1	2
“Родовід Банк”	Ідентифікація ризиків, оцінка їх величини, їх моніторинг та контроль своїх ризикових позицій, врахування взаємозв'язків між різними видами ризиків; оцінка ризиків нових банківських продуктів, кредитних ризиків по кредитних заявках фізичних та юридичних осіб і фінансових інститутів, розрахунок та контроль за дотриманням лімітів кредитного ризику (індивідуальні ліміти, ліміти на групи пов'язаних позичальників); контроль за виконанням кредитної процедури, моніторинг кредитного портфелю та розрахунок резервів під можливі збитки за кредитними операціями, впровадження та контроль за дотриманням лімітної політики
Банк “Львів”	Надання кредитів під ліквідну заставу; припинення надання кредитів суб'єктам господарювання з негативною кредитною історією; оцінка платоспроможності позичальника та визначення якості ринкової позиції в сфері його діяльності; диверсифікація кредитного портфелю; активне запровадження різних форм співпраці зі страховими компаніями щодо страхування ризиків; поточний моніторинг ризиків; розробка системи лімітів
“Діамантбанк”	Визначення мінімально допустимих кредитних рейтингів контрагентів; установлення довгострокових кредитних лімітів на обсяги розміщення коштів для позичальників; установлення короткострокових кредитних лімітів на обсяг загальної заборгованості з клієнтами; моніторинг відповідності учасників кредитних операцій вимогам, визначеним відповідними кредитними угодами; моніторинг кредитоспроможності контрагентів юридичних та фізичних осіб банку
“Дельта Банк”	Оцінка (аналіз) кредитоспроможності позичальника; забезпечення кредитної операції ліквідною заставою (іпотекою); страхування застави (іпотеки); встановлення лімітів кредитних операцій; регламентація порядку проведення кредитних операцій; робота з проблемною заборгованістю; протидія шахрайству

Продовження табл. 2

1	2
“ОТР Банк”	Аналітичні звіти щодо структури та динаміки кредитного портфеля за ключовими ризик-параметрами; ліміти за сегментами клієнтів, за видами економічної діяльності, за продуктами; аналіз галузевих концентрацій портфеля із оновленими кризовими показниками ризику індустрій; оцінка поведінкових аспектів обслуговування боргу клієнтами за їх основними соціально-економічними характеристиками, сегментацією на групи ризику та індивідуальними підходами управління ризиком стосовно кожної із груп, побудови поведінкової моделі; аналіз трендів та прогнози якості кредитного портфеля на майбутнє; контроль ризику та завчасне попередження щодо їх динаміки

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами комерційних банків

Важливе місце в управлінні кредитним ризиком належить вибору методів його вимірювання. Проведений аналіз доводить, що діапазон методичного забезпечення вимірювання кредитного ризику у вітчизняних комерційних банках доволі широкий – від статистичного і методу експертних оцінок до сучасних складних математичних моделей (табл. 3).

Таблиця 3

Методи вимірювання кредитного ризику в комерційних банках України

Назва банку	Методи вимірювання ризиків
1	2
“Універсал банк”	Метод “коефіцієнтного аналізу”, метод рейтингів, скорингові моделі, метод Value-at-Risk (вартість під ризиком), метод “стрес-тестування”, метод “Risk-Adjusted Return on Capital” (рентабельність капіталу з врахуванням ризику), “GAP-аналіз”
Банк “Хрещатик”	Скорингові моделі
“Приватбанк”	“Стрес-тестування”, VAR-аналіз, аналіз чутливості, гіпотетичний і історичний аналіз, screening (відбір, дослідження – ретельна перевірка кредитоздатності потенційних партнерів, їх порядності, історії та поточного положення, фінансового стану, наявності прогресивних ідей у виробництві і організації управління)
“Альфа-Банк”	Метод експертних оцінок; статистичний метод

Продовження табл. 3

1	2
“Родовід Банк”	Оцінка ризику (карта ризиків) банківського продукту; оцінка та моніторинг індивідуального кредитного ризику за всіма кредитними операціями та коштами на кореспондентських рахунках (скорингові системи оцінки, аналіз ефективності та перспектив реалізації кредитного проекту; оцінка рівня забезпечення, визначення кредитного рейтингу позичальника як на етапі прийняття рішення про надання кредитного продукту, так і в процесі супроводження кредитної операції); оцінка та моніторинг ризиків забезпечення (проведення оцінки майна, що передається в забезпечення по кредитних зобов'язаннях; проведення поточної переоцінки забезпечення виходячи з ринкової кон'юнктури та тенденцій ринку; акредитація зовнішніх суб'єктів оціночної діяльності, що проводять оцінку майна, що виступає як забезпечення кредитної операції; проведення поточного моніторингу майна та майнових прав, що передані в забезпечення по кредитних зобов'язаннях; контроль та моніторинг за процесами страхування та перестрахування майна, що передане в забезпечення кредитних операцій банку в акредитованих страхових компаніях); оцінка та моніторинг портфельного кредитного ризику (аналіз концентрації кредитної діяльності банку по об'єктах вкладень: галузях економіки, регіонах, валютах, строках кредитування; аналіз питомої ваги проблемних та безнадійних кредитів в загальному обсязі кредитних вкладень (в т. ч. у продуктовому розрізі) та динаміка змін; формування резервів на можливі втрати під кредитні ризики, якості кредитного портфелю в розрізі категорій ризику та аналіз їх динаміки.
Банк “Львів”	Сучасні математичні моделі для визначення ступеня ризику та напрямку його зміни та впливу на діяльність банку; методологія VAR, “GAP-аналіз”, дюрація
“Дельта Банк”	Бальна оцінка кожного позичальника, включаючи методи оцінки галузевого ризику, показники кредитоспроможності позичальника (кількісні показники) та якісні показники, моделювання грошових втрат (стрестестування) при виникненні несприятливих обставин

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами комерційних банків

Інструменти контролю кредитного ризику в комерційних банках України

Назва банку	Інструменти контролю ризиків
“Універсал банк”	Ліміти кредитного ризику на одного позичальника, групи пов’язаних позичальників, ліміти за географічними і галузевими сегментами
“УкрСиббанк”	Ліміти кредитів, які можуть надавати відділення без затвердження головним офісом (щодо суми окремих кредитів і загального обсягу кредитів); ліміти по кожному банку-контрагенту
“Приватбанк”	Регламентовані процедури використання кредитних продуктів; оцінка кредитоспроможності позичальника та оцінка його фінансового стану за власною методикою; індивідуальний підхід щодо міжбанківських кредитів та овердрафтів залежно від фінансового стану; перевірка застави, контроль руху коштів по рахунках клієнтів, відстеження оборотів по рахунках в інших банках тощо
“Родовід Банк”	Систематизація та централізація роботи з проблемною та сумнівною заборгованістю, підвищення результативності по її стягненню (створено спеціалізований підрозділ по роботі з проблемними активами корпоративного бізнесу); розробка і застосування схем реструктуризації проблемної та потенційно проблемної заборгованості позичальників-фізичних та юридичних осіб (конвертація валютних кредитів, продовження терміну дії кредитних договорів, зміна графіків погашення за умови достатності джерел погашення, зменшення процентних ставок, анулювання штрафних санкцій за умови погашення простроченої заборгованості); створення спеціалізованого підрозділу з моніторингу кредитних ризиків для організації та впровадження системи моніторингу кредитних ризиків з метою попередження виникнення проблемної заборгованості
“Кредитпромбанк”	Ліміти повноважень; ліміти концентрації; ліміти експозицій; диверсифікація; страхування; ціноутворення з урахуванням ризиків; покриття ризиків забезпеченням

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами комерційних банків

Водночас наведені методи мають як переваги, так і певні недоліки [9,10,11]. Так, у ході аналізу заявок на кредит працівники банків допускають два типи помилок: 1) відхиляється заявка можливого клієнта з високою кредитоспроможністю, що спричиняє зниження продажів кредитних ресурсів й непродуктивні витрати на аналіз інформації; 2) надається кредит клієнту з низькою кредитоспроможністю, що призводить до утворення безнадійного боргу.

Слід зазначити, що достатньо точно формалізувати розрахунок імовірності неповернення кредиту позичальником і з прийнятною точністю оцінити останню без накопичення достатнього масиву інформації про фінансовий стан позичальників, що реально не повернули кредити і/або затримують платежі, практично неможливо.

Методики українських банків з визначення кредитоспроможності позичальника мають такі типові недоліки: неврахування при визначенні максимальної суми кредиту разових витрат позичальника (на ремонт при заселенні в нову квартиру, післяопераційну реабілітацію, комісійна винагорода банку за оформлення і супровід кредиту); здійснення аналізу за даними за минулий період часу, що містять інформацію на одну звітну дату; відсутність інформації про репутацію, кредитну історію позичальника; неврахування ціни купованого товару, що може бути забезпеченням по кредиту.

Ефективне управління кредитним ризиком неможливе без організації дієвого контролю, який, в свою чергу, передбачає використання певного набору інструментів (табл. 4).

Отже, кредитний ризик у вітчизняних комерційних банках контролюється здебільшого за до-

помогою таких інструментів, як індивідуальні нормативи кредитного ризику, процедури використання кредитних продуктів, оцінка кредитоспроможності позичальника, робота з проблемною і сумнівною заборгованістю, диверсифікація кредитного портфеля, забезпечення кредитів, страхування, ціноутворення з урахуванням ризиків.

6. Висновки

Отже, управління кредитними ризиками у вітчизняних комерційних банках передбачає:

- визначення рівня толерантності банків до кредитних ризиків шляхом встановлення різноманітних лімітів, впровадження процедур і регламентів як на операційному, так і портфельному рівнях;
- дотримання регулятивних вимог щодо нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ, та інших обмежень;
- запровадження єдиної методології виявлення (ідентифікації) та оцінки (вимірювання) кредитних ризиків при проведенні банком кредитних (активних) операцій;
- налагодження ефективної системи підтримки і прийняття управлінських рішень, включаючи моніторинг і контроль кредитних ризиків;
- розмежування функцій, повноважень та відповідальності спостережної ради, правління, кредитних комітетів відповідного рівня і спеціальних підрозділів банку в процесі управління кредитними ризиками; досягнення чіткого розподілу функцій і повноважень між фронт-офісом, що ініціює угоду, мідл-офісом, що здійснює незалежний аналіз і контроль умов такої угоди, і бек-офісом, що відповідає за операційне супроводження затвердженої і укладеної угоди;

- ефективну взаємодію підрозділів банку на всіх організаційних рівнях у процесі управління кредитними ризиками.

Організація кредитного процесу у вітчизняних комерційних банках у цілому і стан управління кредитним ризиком у них безпосередньо впливає на результуючі показники кредитної діяльності кожного з них і системи комерційних банків загалом й зумовлює проблеми, притаманні здійснюванню на вітчизняному ринку окремим різновидам кредитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Принципи банківського кредитування – Банківська система України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbanking.com/>

2. Шарипов Р. Г. Современный подход к управлению кредитным процессом при кредитовании малого бизнеса / Р. Г. Шарипов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shamannikah.narod.ru/ruslan1.htm>

3. Управление кредитным риском в банке : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz-katalog.info/content/view/116/70/>

4. Річний звіт ПАТ “ОТР Банк” за 2009 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.otrpbank.com.ua/uab/>

5. Річний звіт Акціонерно-комерційного банку соціального розвитку “Укрсоцбанк” за 2009 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usb.com.ua/>

6. Річний фінансовий звіт ПАТ “Дочірній банк Сбербанку Росії” : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sbrf.com.ua/>

7. Річний звіт ПАТ “УкрСиббанк” за 2009 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrsibbank.com/>

8. Річний фінансовий звіт ПАТ “Універсал-Банк” за 2009 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universalbank.com.ua/>

9. Готовчиков И. Комбинированные методы оценки кредитного риска / И. Готовчиков // Банковские технологии. – 2007. – №2. – С.13-20.

10. Зуева О.А. Управление кредитным риском при кредитовании по кредитной линии: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / О. А. Зуева. – Санкт-Петербург, 2007 – 20 с.

11. Опарина Н. И. Финансовое моделирование в условиях финансового кризиса / Н. И. Опарина // Банковское кредитование. – 2009. – №2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reglament.net/bank/credit/2009_2.htm.

УДК 339.9+339.923

Абумуфрех М.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В РЕГІОНІ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Анотація. Розглянуто історію суперництва Іраку, Ірану та Саудівської Аравії за домінування в регіоні Перської затоки. Проаналізовано проблеми та перспективи економічної інтеграції, що відбувається в арабських країнах. Розглянуто інтеграційні процеси в регіоні Перської затоки, створення Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) та основні засади її функціонування.

Ключові слова: інтеграційні процеси, інтеграційні об'єднання, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки, світове господарство

Abumufreh M.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC INTEGRATION PROCESS IN THE GULF REGION

Summary. The history of rivalry between Iraq, Iran and Saudi Arabia for dominance in the Gulf region is considered. The problems and prospects of integration processes in the Arab countries are analyzed as well. We analyze the integration processes in the Gulf region, creation of Cooperation Council of the Arab Gulf States and basic principles of its functioning.

Keywords: integration process, integration unions, Cooperation Council for the Arab States of the Persian Gulf, world economy

1. Вступ

У сучасній системі міжнародних відносин важливе місце належить країнам Перської затоки, які мають помітний політичний, економічний, соціокультурний вплив на міжнародну політику. Інтеграційні процеси, що відбуваються у цьому регіоні, сприяють зміцненню політичного та економічного

потенціалу регіону. Дослідженню згаданих проблем присвячені роботи таких вчених, як О. О. Волович, А. Д. Воскресенський, С. Гасім, Ж. Б. Ігошина, В. В. Макух, А. С. Поспелов, А. Халед, Г. В. Шелест та інших.

Актуальність цієї проблеми визначається стратегічно важливим геополітичним значенням країн